

LA FORMACIÓ D'UN MOVIMENT SOCIAL: LES COORDINADORES CONTRÀRIES AL PLA DE RESIDUS

Joan CASELLAS CARBÓ

L'objectiu d'aquest article és analitzar l'experiència de les coordinadores de la Conca i l'Alt Camp contràries al Pla director per a la gestió dels residus industrials de Catalunya (a partir d'ara Pla de residus), enteses com a moviment social, la seva base social i organització, i tractar d'establir les causes dels emplaçaments, les raons de la resposta popular i el repte per l'executiu català que significaren els interessos alternatius expressats pels ciutadans.

Cal advertir que la disciplina científica des de la que s'observarà aquesta realitat social és la sociologia. Aquesta no és una ciència normativa, és a dir, no es planteja com hauria de ser la societat, sobre el que és bó o dolent, sinó que analitza el que és la societat. La sociologia és una ciència empírica o comprensió racional i objectiva de relacions observables que intenta explicar el comportament humà en relació amb el context institucional (econòmic, lingüístic, cultural, etc.) perquè parteix de la convicció que sense aclarir aquestes relacions és impossible donar raó de la realitat humana.

EL PLA DE RESIDUS I LES CAUSES D'UNES LOCALITZACIONS

El mes de gener de 1990, el Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya va decidir fer públic el Pla de residus. El Pla preveia tres abocadors: un en la Zona Nord (per determinar), un altre a Castellbisbal (Vallès Occidental) i un darrer al bell mig de la Conca, a Forès; dues plantes físico-químiques, a Sant Feliu de Buixalleu (la Selva)

i a Martorell (el Baix Llobregat); un abocador+inertització a Rubió (Anoia), i, finalment, una planta incineradora multipropòsit al Pla de Santa Maria (Alt Camp). Les despeses totals d'aquest conjunt d'infraestructures més els accessos es xifrà en 11.800 milions de pessetes. De totes les instal·lacions previstes, les que tingueren un rebuig social més ampli foren les de Forès, el Pla de Santa Maria i Castellbisbal.

L'abocador controlat que es pretenia instal·lar al llogaret de Forès preveia ocupar, en un principi, una superfície de 60 hectàrees, que podrien ésser ampliables, amb uns requeriments de capacitat moderadament alts, de l'ordre de les 51.000 tones/any, i una inversió superior als 850 milions de pessetes, xifra que, òbviament, mai havia estat esmerçada en una població de 63 habitants que ni tan sols havia estrenat clavegueram. La incineradora multipropòsit del Pla de Santa Maria preveia una inversió superior als 5.500 milions de pessetes. La finalitat era procedir al tractament de 60.000 tones/any de residus líquids, pastosos i sòlids.

Les raons esgrimides, segons els màxims responsables del Pla, per tal de justificar territorialment els emplaçaments foren, bàsicament, "tècniques i d'equilibri territorial". Però qualsevol ubicació, més enllà d'un discurs asèptic i tecnicista, amaga una visió del territori i unes opcions polítiques implícites. La tecnocràcia proposà emplaçaments que, per una banda, no estiguessin massa allunyats dels nuclis industrials per abaratir les despeses de transport de les empreses i, a la vegada, tinguessin la grandària suficient com per reduir els costos que es podrien derivar d'un nombre elevat d'abocadors. Els emplaçaments dels residus tòxics, per això, no tenien res a veure amb la seva generació i, alhora, no preveien els costos socials i ecològics que comportaven per a les àrees receptorres. Els emplaçaments es condicionaven a les despeses del transport i a la concentració en unes poques instal·lacions per abaratir el cost econòmic. El Pla no es plantejava la minimització i el reciclatge (a aquesta partida sols es dedicaren 50 milions), ni les despeses socials, econòmiques, ecològiques i de reequilibri territorial que haurien de tolerar les comarques afectades per les instal·lacions en el cas que el Pla potenciés la ubicació d'uns determinats processos productius contaminants en zones de l'interior català.

Les raons concretes que determinaren les eleccions de Forès i del Pla de Santa Maria foren: "l'equidistància entre les faixes industrials de Barcelona i Tarragona, la comunicació excel·lent de l'autopista i la baixa densitat demogràfica. A més a més de ser pocs, érem gent lleial i pacífica"¹. A les quals podem incloure "els costos reduïts per a l'adquisició dels terrenys necessaris i la factibilitat de futures ampliacions."² L'abocador de Forès fou

1.- Andreu MAYAYO, *La protesta popular i la resposta política*, a AA.VV., *Ni pagesos ni industrials: residuals*, CECB - IEV, Montblanc - Valls, 1990, p.113-186; p. 119 i 120.

2.- Joan PALLISÉ, *Més enllà del Pla de residus*, a AA.VV., *Ni pagesos ni industrials: residuals*, CECB - IEV, Montblanc - Valls, 1990, p. 41-69; p. 60

finalment l'única planta industrial aprovada, el dia 23 de gener de 1990, a la Conca de Barberà i a l'Alt Camp.

LA RESPOSTA POPULAR

La decisió dels responsables polítics i dels tecnòcrates del Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat d'ubicar l'abocador a Forès i la incineradora al Pla de Sta. Maria tingué entre els ciutadans d'aquestes comarques una resposta negativa. Resposta que sorprengué a tothom: al govern de la Generalitat, a la coalició CiU i a la resta de partits polítics en l'oposició i, fins i tot, a les pròpies poblacions afectades que, per una vegada, passaren a ser notícia en els mitjans de comunicació d'abast nacional.

A la base social del moviment hi participaren professionals dels serveis, tècnics, pagesos, jubilats, treballadors industrials, mestresses de casa, mestres d'escola, petits comerciants i la majoria de ciutadans i ciutadanes de la Conca de Barberà i bona part de l'Alt Camp. El moviment ciutadà agermanà la majoria de la població d'ambdues comarques, estructurant un moviment dinàmic, participatiu i obert.

El caràcter interclassista del moviment social destaca com element significatiu. I no és només interclassista pels grups socials que hi participen sinó també, i això és molt important, perquè els objectius que es reivindiquen afecten diversos grups socials. Tot i que possiblement el col·lectiu més afectat directament per les ubicacions fou el dels pagesos, aplegà la majoria dels ciutadans entorn d'un objectiu ben concret i estalonador: per defensar les comarques de la Conca i l'Alt Camp cal aturar els emplaçaments del Pla de residus.

En les mobilitzacions, el paper jugat per les anomenades capes mitjanes -empleats i professionals dels serveis i de la banca, mestres d'escola, professors d'ensenyament mitjà i superior...- fou central, ja que des del principi apostaren per les coordinadores contràries al Pla i en foren capdavanters, units en la defensa d'un estil de vida més respectuós amb el medi ambient i d'un espai amenaçat per la reestructuració que proposà la tecnocràcia. La participació d'un ampli ventall de grups socials, com actors sociopolítics, s'explica com a conjunt d'interessos afectats directament per la instal·lació de l'abocador i la incineradora i com a ciutadans directament implicats en un procés de mobilització.

Les primeres notícies sobre la instal·lació d'un abocador a Forès i una incineradora al Pla de Santa Maria produïren un enutjament generalitzat ja que la crisi agrària, l'estancament industrial, el sector serveis poc nombrós i competitiu i la manca o les deficiències dels serveis socials bàsics (Centre d'Assistència Primària, jutjats, comunicacions, aigua i infraestructures en general) eren percebudes pels diferents agents socials i econòmics: els

pagesos maldaven per sobreviure amb el conreu de la terra; els sindicats demandaven una transformació de les relacions entre els treballadors i els empresaris a les fàbriques; els comerciants, els petits industrials locals i els botiguers amb més visió de futur eren conscients de les mancances i limitacions que tenien en els seus sectors i de la manca de suport i diàleg de les administracions a les seves demandes; les noves capes mitjanes reflectien en els seus manifestos, publicats moltes vegades en revistes o publicacions periòdiques d'abast comarcal, la preocupació que sentien per tots aquest temes, especialment per les deficiències observades en els serveis de caràcter més col·lectiu i social (educació, sanitat, comunicacions i infraestructures) i la disbauxa administrativa.

El rebuig al Pla s'accentuava pel fet de percebre que es tractava de dues comarques, sobretot la Conca de Barberà, que no produïen residus tòxics (del total de residus industrials que generà Catalunya l'any 1990, unes aproximades 3,7 milions de tones/any, la Conca només en produí unes 2.000 tones).

A aquesta situació sòcio-econòmica s'hi suma que la població es veïa agredida per unes instal·lacions que no es corresponien ni amb la seva base productiva ni amb el desig d'autonomia municipal i comarcal: quan l'any 1987 la Generalitat impulsà la implantació dels consells comarcals de l'any 1936, fomentà una imatge de gestió descentralitzada i autònoma que no es corresponia amb la imposició que representava el Pla de residus. I ara, tal com diu Josepa Bru "s'han creat expectatives de sobirania comarcal, si s'ha fomentat el particularisme localista, si d'una forma implícita s'ha volgut amagar el lideratge econòmic del fet urbà i industrials, que no es demani que la gent que no conviu físicament amb la ciutat i la indústria entengui i integri de sobte el discurs de la solidaritat territorial"³.

La imposició d'unes instal·lacions sense informació ni diàleg era quelcom que no estaven disposats a tolerar els veïns de les comarques afectades perquè volien decidir el seu futur. La protesta s'agreuja amb la percepció dels habitants de la Conca i l'Alt Camp pel to dictatorial, prepotent i de menyspreu a l'autonomia municipal i a les opinions de les localitats afectades i la forma amb que es notificà la decisió a les institucions i als vilatans. La població percebia que mancava diàleg, respecte i informació i ho interpretava com un acte de prepotència o mala fe. Amb el descontentament i la inquietud per l'actitud de l'administració catalana, brollà un sentiment d'humiliació i enutjament.

Un altre element important de la protesta fou la defensa d'un model de vida en termes de valor d'ús i d'estatus social. És a dir, els habitants de l'Alt Camp i la Conca, o si més no les capes socials més cultivades, organitzaren

3.- Josepa BRU I BISTUER, *Aspectes territorials del tractament de residus. Tendències actuals*, a Societat Catalana d'Ordenació Territorial, Institut d'Estudis Catalans *Els residus a Catalunya*, Barcelona, 1991, p. 49.

una protesta entorn del valor d'ús de l'espai, en contra de la noció de la vida i la producció entesa com a mercaderia i en els paràmetres del valor de canvi. En resum, el que defensaven els veïns d'ambdues comarques era un model de vida per la seva qualitat.

Model de vida que els semblava altament privilegiat respecte dels de les grans concentracions urbanes. La contaminació atmosfèrica, el perill d'accidents en el transport, les fuites tòxiques, etc. eren situacions que no volien patir. Així, es generà un moviment social que, entre altres elements, defensava el medi ambient, la qualitat de vida i l'estatus social de les comarques. I cap compensació econòmica seria suficient per cobrir la sensació de fruit d'un aire net.

Les campanyes d'informació i les assemblees, que se succeïren a un ritme vertiginós pels pobles de les comarques, pal·liaven les declaracions oficials sobre el tema quan afirmaven l'absoluta netedat de les indústries. Els fluxos de comunicació que establiren les assemblees s'oposaren a la informació unidireccional de l'Administració o dels mitjans de comunicació pròxims a CiU. Entre aquesta informació unidireccional i la que corria de persona a persona hi havia un abisme. Els ciutadans demanaven més informació i, a més, que fos contrastada.

Les primeres reaccions des dels mitjans d'informació tractaven els qui protestaven com a ignorants i insolidaris amb el progrés i la modernitat de Catalunya. Però aquesta reacció només aconseguí agreujar encara més la protesta. Afirmar com va fer-ho un diari de Barcelona⁴ que l'alcalde de Forès pel fet de treballar la terra amb tractor participava de la modernitat i, per tant, també havia de participar dels desavantatges que comporten les deixalles tòxiques i perilloses és una apreciació inacceptable per a una comarca que ha vist com any rera any perdia població, poder adquisitiu, serveis i un llarg etcètera. I a ells ara se'ls tractava d'insolidaris amb els centres productors i consumidors de les deixalles! La crispació, per exemple, dels veïns de l'Alt Camp i la Conca de Barberà amb els càmeres i informadors de TV3 era fruit de la percepció de la deformació de la realitat que feren els responsables de la televisió autonòmica.

Al principi, les mobilitzacions i les assemblees conscienciaren la població dels perills que comportaven les instal·lacions. La informació que es tenia sobre les conseqüències dels projectes del Pla de residus contrastaven amb les declaracions oficials, i si realment eren instal·lacions netes, els ciutadans es preguntaven: per què no les posen al costat dels centres que les produeixen? En el tema del Pla de residus mancà diàleg i anàlisi d'alternatives, i hagueren de ser els ciutadans, les coordinadores anti-residus i els partits polítics qui descobrissin els paranys del Pla i oferissin alternatives.

4.- "La Vanguardia", 11 de febrer de 1990

REIVINDICACIONS I ALTERNATIVES PROPOSADES PER LES COORDINADORES

Els objectius bàsics del moviment, segons les mateixes coordinadores⁵, són, en primer lloc, la conscienciació dels ciutadans de les dues comarques dels perills i dificultats que suposarien les preteses ubicacions i, en segon lloc, demostrar que els arguments adduïts pel Govern de la Generalitat i pels responsables del Pla són incorrectes i equivocats.

Respecte als objectius de conscienciar els habitants d'ambdues comarques i demostrar que els arguments exposats per l'Administració eren erronis, les coordinadores populars de l'Alt Camp i la Conca de Barberà explicitaren ben aviat les conseqüències socials, ecològiques, toxicològiques i econòmiques del Pla de residus. Les conseqüències queden reflectides en els fulls informatius de les coordinadores⁶, que se centren en tres punts bàsics: l'impacte sobre la salut, el medi i l'economia comarcal.

L'impacte sobre la salut és un risc potencial que depèn de la quantitat i qualitat dels residus abocats. Les barreges de residus i les reaccions químiques imprevisibles poden produir emanacions de gasos contaminants i contaminacions d'aigües superficials o subterrànies útils per regar o per beure. El contacte amb productes contaminants o l'absorció per via respiratòria pot afectar la població, sobretot entre les persones més vulnerables: infants, dones embarassades i vells. Tanmateix, els efectes i la valoració del risc no es pot precisar fins a cinc anys després de l'entrada en funcionament d'un abocador.

L'impacte sobre el medi prové de les probables fuites tòxiques per via gasosa o líquida que provoquen la contaminació dels organismes vius i de l'entorn. Els efectes nocius d'un abocador són tan contaminants que no és difícil afirmar que és pràcticament impossible restablir les condicions prèvies de sòl i d'aigües d'una zona afectada per aquests tipus d'instal·lacions.

L'impacte econòmic és fonamental per entendre la tempesta social. Aquesta s'accentuava amb la sensació d'incertesa a què s'abocava la producció vitivinícola i el turisme d'interior, actualment els dos sectors amb més futur, en el cas que aquest projecte es materialitzés. L'abocador representava una amenaça per a les terres de cultiu a través de la contaminació de les aigües superficials o subterrànies si es produïa alguna fissura, o per la possibilitat d'algun accident en el transport dels residus des de les zones

5 Entre altres: Coordinadora Anti-Pla de residus de l'Alt Camp i Conca de Barberà, La coordinadora Informa, núm. 1 i 2, i núm. especial *Mig any de lluita*, Montblanc, Impremta Requesens, 1990. La posició de la Coordinadora es consolidà i confirmà amb la celebració, al juny, de *Les II Jornades Tècniques sobre Residus Industrials*, realitzades a diversos municipis afectats per les instal·lacions que contemplava el Pla de residus.

6.- Especialment, La Coordinadora Anti-Pla de residus de l'Alt Camp i la Conca de Barberà, "La Coordinadora informa". Dossiers Anti-Pla, núm. 1, Montblanc, Impremta Requesens, març del 1990

que els produeixen. A més, era possible que indústries productores de residus, de reciclatge o eliminació s'instal·lessin a la comarca; fet que implicaria un canvi radical en el paisatge industrial de la Conca de Barberà i l'Alt Camp. La por a un accident de conseqüències imprevistes, el temor a donar una imatge negativa de la comarca o a ser afectats per una guerra comercial en el sector de la viticultura que produís una baixada dels preus de la Denominació d'Origen o, pitjor encara, una revisió unilateral dels acords signats amb empreses del sector per la proximitat a l'abocador eren riscos que no estaven disposats a acceptar els veïns de les comarques. Cal tenir present que les cooperatives més properes a l'abocador - Sarral, Rocafort de Queralt, Pira, Solivella i Barberà de la Conca - eren les que amb més iniciativa i empena havien iniciat un procés de millora de la qualitat i la comercialització mitjançant importants inversions en els darrers anys. El temor fou, doncs, un dels detonants de l'arrencada de les protestes⁷.

Paral·lelament al rebuig del Pla pel temor a les conseqüències que sobre la salut, el medi ambient o l'economia podrien tenir les instal·lacions, les diferents associacions i coordinadores es reuniren el 3 de febrer de 1990 per analitzar el Pla de residus i proposar alternatives i crear una macrocoordinadora per articular accions conjuntes. La política dels capdavanters i portaveus de les coordinadores no era, doncs, solament de rebuig defensiu, sinó de proposar a l'Administració nous reptes per a un futur més respectuós amb el medi ambient. La reunió serví per preparar un Manifest per part de totes les coordinadores i associacions, articulant criteris de base i consideracions tècniques i globals d'oposició al Pla, demanda d'informació científica i aplicació de l'esperit de la llei sobre residus del 83. Les coordinadores reivindicaren que en lloc de la solució fàcil d'emmagatzemar residus industrials en abocadors es cerquessin solucions de major abast que desmotivessin a les indústries a produir de forma descontrolada deixalles industrials i les obliguin a reduir-ne la producció.

Aquest esperit "modernitzador" era difícilment rebutjable per part de les autoritats perquè va més enllà de les propostes concretes plantejades i propugna uns esquemes que permeten una realització més plena de valors "moderns" i "universalistes". El que hi ha en joc són dues concepcions conflictivistes respecte al grau en que es satisfaran millor les demandes per un entorn ambiental equilibrat. El caràcter modern de les demandes cíviques es poden considerar com una crítica de la modernització des de la modernitat.

Recollim el "Manifest contra el Pla director de residus"; important

7.- A principis de juny de 1990, la Cooperativa de Rocafort de Queralt rebé una carta de l'empresa francesa INEXI FRANCE, dedicada a l'exportació i importació de cava, que confirmava aquests temors. Aquesta empresa indicava la revisió unilateral de la prolongació dels acords signats amb la Cooperativa de Rocafort en el cas que s'aprovés el projecte de l'abocador. Aquesta mesura feia perillar els més de 1.000 milions d'inversió que la pagesia havia realitzat per millorar la qualitat dels seus vins i caves.

testimoni de l'oposició i crítica científica al Pla des de la "modernitat", fet que justifica la seva reproducció gairebé íntegra:

"Les diferents associacions i coordinadores formades als pobles i comarques de Catalunya afectades ens hem reunit el dissabte 3 de febrer per analitzar el contingut d'aquest Pla director i les seves conseqüències i manifestem:

Entorn als criteris de base:

1. La confusió de termes del Pla quan estableix "allò que malmet el medi i la salut no és el residu sinó la seva gestió", contràriament al que reconeix la documentació científica i la mateixa legislació europea sobre residus industrials.

2. L'objectiu explícit del Pla, "aconseguir l'eliminació del residu industrials sota el criteri qui contamina paga", és contrària a tota constatació científica sostenible, ja que el problema que cal resoldre a Catalunya és el de la transformació dels residus industrials generats des de la perspectiva que ningú no tindrà dret a contaminar el nostre país.

Prenem nota de la poca coherència científico-tècnica dels qui volen aplicar un Pla que diu "es tracta, doncs, de l'eliminació física dels residus que interessa a l'administració pública" ... Afegiran la màgia com a component de la ciència?

La demagògica crida del conseller Molins i la Direcció General del Medi Ambient a la SOLIDARITAT no s'adreça a possibilitar línies de solució a la producció i abocament de residus industrials, sinó cap a l'acceptació d'unes quotes de risc per a zones arbitràriament condemnades a esdevenir el cul brut de Catalunya, però sense anar a l'arrel per tal de capgirar la situació des d'una perspectiva d'autèntic respecte a la salut i a l'ecologia.

Entorn a les consideracions tècniques:

1. Les dades en què es basa la Declaració Anual de Residus comencen per ser poc fiables per la manera amb què s'han elaborat. Cal fer esment que es contradiuen les dades oficials donades pel MOPU i la Junta de Residus.

2. L'eliminació i la destrucció de residus de la qual es parla al llarg de tot el Pla de fet només pot arribar a aconseguir una simple transformació.

3. No es concreta el seguiment que hi haurà a les instal·lacions proposades, ni als abocadors clausurats.

4. La neteja del sòl és difícil i cara, no està quantificada a nivell de pressupostos i és l'única alternativa a llarg termini per a un abocador.

5. A Europa ja s'ha demostrat que la font més important de generació de dioxines són les incineradores.

6. Amb els costos que es proposen només es contempla una anàlisi per

mostreig i no de cada partida com caldria, la qual cosa fa que no s'aconsegueixi seguretat en el tractament previst.

Consideracions globals:

1. Els criteris tècnics no justifiquen la distribució territorial de les instal·lacions. Seria condició prèvia un consens social sobre l'ordenació territorial.

2. El Pla és incoherent amb la seva pròpia filosofia, que anuncia que es potenciarà el reciclatge, però no contempla pressupost adequat en aquesta direcció. Arriba, fins i tot, a conformar-se a aconseguir un reciclatge del 7% dels residus, inferior al 15% que realitzen actualment les indústries.

3. La distribució per zones que contempla el Pla obliga a uns desplaçaments superiors als acceptables atenent a l'elevat risc del transport.

4. El criteri que domina el Pla és la reducció del cost de gestió de la tona de residus. Aquest baix cost per a les indústries té dues conseqüències negatives: a) elevats costos socials i ambientals, i b) poca estimulació de les tecnologies que vertaderament disminuïrien els residus.

5. Actualment no hi ha tècnics, laboratoris, ni infraestructura en general per fer el seguiment que caldria, i en concret per demostrar que no hi haurà incidència en el medi ambient.

6. Malgrat les mesures que es proposen, no hi ha possibilitat tècnica d'evitar la contaminació.

Conclusions:

Per tot això, les coordinadores i associacions sotasignants demanem:

1. La retirada, paralització d'aquest Pla de residus.

2. L'aplicació de la llei del 1983, que es reconeix en el propi Pla, que obliga a la minimització de residus industrials i el seu tractament en origen.

3. Un Pla mediambiental i no un Pla que mantingui la generació creixent de residus industrials i la seva perillositat.

4. Una informació basada en el respecte al ciutadà i que en tot moment reflecteixi la realitat dels residus industrials al país.

5. Establir un debat públic per arribar a un consens social en temes que, com aquest, afectin el medi ambient i la salut dels ciutadans de Catalunya.

Coordinadores de: l'Alt Camp, Conca de Barberà, Castellbisbal, Papiol de la Tordera, Tona i els Monjos, Coordinadora Anti-Indústries Contaminants de l'Alt Camp i Conca del Gaià i Anoia Verda i Neta.

Centre d'Ecologia i Projectes Alternatius

Igualada, 3 de febrer del 1990.⁸

8.- *Manifest contra el Pla director de residus*, a AA.VV. *Ni pagesos ni industrials: residuals*. Montblanc - Valls, CECB - IEV, 1990, p. 358

LES COORDINADORES I LA PLATAFORMA: ORGANITZACIÓ I FORMES D'ACCIÓ

Les coordinadores, expressió de la capacitat de vertebrar una oposició popular, assembleària i heterogènia, s'agruparen de bon principi al voltant d'una Coordinadora inter-comarcal de l'Alt Camp i la Conca. Fins a finals de gener, la situació es caracteritzà pel protagonisme de la coordinadora del Pla de Sta. Maria. Les reunions diàries dels veïns del Pla i alguns de la Conca servien per a preparar les accions que s'haurien de dur a terme. Normalment hi participaven un centenar de persones molt actives i compromeses que, de forma desinteressada, esmerçaren moltes hores i energies. A nivell intern de la Conca de Barberà, hi havia representants de cada poble i com a única entitat social o sindical hi havia la Unió de Pagesos.

Fins la retirada provisional de la incineradora del Pla de Sta. Maria, el 23 de gener de 1990, fruit de les pressions populars i de la mediació del conseller de Governació, la Conca estava a l'aguait, esperant que el fill predilecte de la comarca i conseller de Governació, Josep Gomis, retirés el Pla de residus o, si més no, l'abocador de Forès. No fou així, es retirà provisionalment la ubicació de la incineradora del Pla de Sta. Maria, fruit, segons les percepcions dels agents implicats en les mobilitzacions, de les pressions populars i de la mediació del conseller de Governació. Si més no "El Periodico de Catalunya", l'endemà de l'aprovació del Pla de residus, titulava així la notícia: "Gomis logra que Pujol congeli la incineradora". Però, "la lectura dels montblanquins i de la gent de la Conca era ben clara: d'una banda la traïció d'en Gomis ("Gomis a la Generalitat, què hi fas?", deia una pancarta); de l'altra, la constatació que la incineradora del Pla s'havia tret per la pressió popular. Conclusió: s'ha de sortir al carrer."⁹

L'aprovació de l'abocador de Forès, però no de l'emplaçament de la incineradora, desplaçà el centre del moviment social i polític a la Conca de Barberà. La Conca encetà una nova etapa protagonitzada per l'embranchida de les coordinadores, les mobilitzacions massives i les dimissions dels alcaldes i regidors, fruit de l'acord al que arribaren els batlles i consellers comarcals el 16 de gener a la seu del Consell Comarcal de la Conca.

En aquesta etapa s'inicià l'articulació d'una organització amb reunions setmanals rotatives pels pobles d'ambdues comarques amb la presència de dos representants de cada poble (hi eren representats pràcticament tots els pobles de la Conca i alguns de l'Alt Camp com el Pla de Sta. Maria, Valls i el Pont d'Armentera). "A trets generals, -esmenta el professor d'Història de la Universitat de Barcelona, Andreu Mayayo- les coordinadores locals convocaven setmanalment, cada dilluns, una assemblea informativa on, a

9.- Andreu MAYAYO, *La protesta popular i la resposta política*, a AA.VV. *Ni pagesos ni industrials: residuals*. Montblanc-Valls, CECB - IEV, 1990, p. 113-186, p. 126.

més a més, es posaven en discussió les propostes de la coordinadora comarcal alhora que se'n suggerien de noves. La coordinadora comarcal, així mateix, es reunia cada setmana, els dimecres, en un poble diferent. La creació de diverses coordinadores als pobles de l'Alt Camp, entre aquestes la de Valls el 30 de març, donarà pas a una alternança entre un poble de la Conca de Barberà i un altre de l'Alt Camp en la celebració de les reunions de la Coordinadora, ara, d'ambdues comarques. (...). La manca d'infraestructura de la coordinadora comarcal fou subsanada, en part i de forma insuficient, per l'aprofitament d'entitats com el Museu-Arxiu de Montblanc i Conca de Barberà, el Centre Parroquial de Montblanc i l'Emissora Municipal de Montblanc. Aquest fet repercutí en el funcionament de les diferents comissions creades, de les quals destaquen només la de premsa, a mans de Ràdio Montblanc, i l'assessoria jurídica, encarregada a l'advocat Maties Vives.¹⁰ Les assemblees, que des del mes de gener es perioditzaren amb una freqüència setmanal i rotativa pels pobles d'ambdues comarques, obtingueren un estatut decisor i democràtic, amb un valor afegit d'eficàcia i compromís per part de tothom.

Per altra banda, les dimissions dels alcaldes i regidors donà lloc a la Plataforma d'ex-alcaldes i ex-regidors dimitits. La Plataforma, que en la permanent de 17 membres entre alcaldes i regidors de tots els partits i municipis hi participaven dos representants de la Coordinadora comarcal, mantenia la via institucional ja que contactava amb la Associació Catalana de Municipis, la Federació Catalana de Municipis i els partits polítics.

En termes generals, la lògica de l'acció reivindicativa tingué un caràcter instrumental orientat vers el poder mitjançant estratègies concretes de participació i pressió política acompanyades de demandes de negociació. Els militants del moviment esmerçaren esforços en aconseguir la participació massiva dels veïns i mobilitzar l'opinió pública i atreure la seva atenció utilitzant mètodes legals, convencionals o no.

La capacitat d'acció i l'autonomia política de les coordinadores quedà plasmada amb actes que no es diferenciaven excessivament dels que poden realitzar altres moviments socials: senyeres amb crespons negres als balcons de les cases per mostrar que les comarques estan de dol per les conseqüències que portaria l'obertura de l'abocador i la incineradora; les pintades, pancartes i murals reivindicatius a les façanes i carrers i places principals de les viles; les manifestacions per les viles i les tallades de carretera pràcticament setmanals en punts de la Conca i l'Alt Camp; les reunions amb alts càrrecs de la Generalitat; les massives reunions setmanals de les coordinadores; les rodes de premsa informatives, fins i tot a la seu del Col·legi de Periodistes de Catalunya a Barcelona; les concentracions pacífiques, com la realitzada en

el Monestir de Poblet el dia 11 de febrer; les manifestacions pacífiques i reivindicatives davant els llocs on es reunia la coalició governant, com al Congrés d'UDC, al Palau de Fires i Congressos de Reus, el dia 11 de març, o a principis de maig, al Born, on CiU celebrava el desè aniversari al capdavant del govern de la Generalitat; els actes informatius de caràcter tècnic de la coordinadora sobre la gestió i tractament dels residus, com el que es feu al pavelló polisportiu "Joana Ballart" de Valls; la presa pacífica de la seu del Consell Comarcal, el dia 30 de març i durant 48 hores; les *II Jornades Tècniques sobre els residus industrials*; els fulls informatius, el llibre *Ni pagesos ni industrials: residuals* i els manifestos per tal de difondre la protesta i informar als veïns; les anades al Parlament; les concentracions al lloc on es volia ubicar l'abocador; les recollides de signatures i centenars d'actes que serviren per mostrar un rebuig generalitzat al Pla de residus i les seves infraestructures.

Les primeres assemblees, les primeres manifestacions, pancartes al Pla de Sta. Maria i a la Conca, pretenien imposar com legítima una nova definició de les fronteres i fer conèixer i reconèixer unes demandes que en cap cas passaven per l'acceptació d'un abocador i una incineradora. Les coordinadores de l'Alt Camp i de la Conca, que s'havien format a mitjans de gener a partir de la comissió de seguiment del Pla de Sta. Maria -tot i que la Coordinadora de la Conca, en el primer mes de mobilitzacions, tingué una existència molt pobre comparada amb la Coordinadora del Pla-, pretenien imposar una nova visió i una nova divisió del món social que obtenia l'adhesió dels vilatans perquè els membres del grup li concedien la credibilitat i s'hi reconeixien.

El poder sobre el grup de les coordinadores era inseparable d'un poder de fer el grup imposant una entitat; entitat que era necessari que fos percebuda i reconeguda pels altres, i especialment pels adversaris. Per això la importància que tingueren tots els tipus de manifestacions, assemblees i accions reivindicatives: feien existir el grup pel fet de nombrar-lo i oposar-lo a un adversari per mitjà de la paraula.

Dit en altres paraules, el moviment social explicità molt clarament l'adversari: el Departament del conseller Molins, i més generalment tot l'executiu, i, per altra banda, la identitat dels actors històrics provenia del fet de comprometre's en una acció reivindicativa d'oposició al Pla i la proposta d'alternatives. Respecte a la identitat, l'acció pròpiament política de les coordinadores i la Plataforma fou possible perquè els agents tenen un coneixement del món social i saben que poden actuar sobre el coneixement que d'ell es té. És a dir, l'acció política pretenia crear un grup al mateix temps que produïa les representacions que fan possible el grup. Alhora el grup, que es presenta com a ciutadà, ha d'eliminar o menystenir les característiques que podrien disgregar el grup (no es podien generar divisions entre membres

del grup per diversitat de militància en partits polítics esquerra/dreta, relacions home/dona, etc.). L'objectiu era aturar el Pla.

LA RELACIÓ DE LES COORDINADORES AMB LES ENTITATS ECOLOGISTES, ELS MITJANS DE COMUNICACIÓ I ELS PARTITS POLÍTICS

*Professionals i tècnics de forma individual o des d'entitats ecologistes*¹¹, aportaren l'experiència, els criteris i els coneixements científics per a una oposició sòlida a l'opció del Pla de residus des de la primera assemblea celebrada al Pla de Sta. Maria. Els arguments ecològics, socio-econòmics, sanitaris i toxicològics aportats pels tècnics i les entitats ecologistes, especialment el CEPA, serviren per afrontar de forma crítica i racional el Pla de residus i mostrar als mitjans de comunicació i a la societat en general que hi havia alternatives a la gestió dels residus més respectuoses i protectores del medi ambient. La reducció i la minimització dràstica dels residus tòxics que es generen i el reciclatge dels ja existents eren alternatives vàlides, més enllà de la fórmula fàcil de "qui contamina, paga".

El CEPA i altres destacats tècnics independents aportaren l'experiència necessària per afrontar el polèmic Pla des d'una perspectiva científica i tècnica que donà una sòlida base d'informació que contrastà amb la rebuda per l'administració. Els tècnics i els professionals no només aportaren de forma directa arguments científics contraris als proposats pel Pla de residus, sinó que també, i sobretot, complien una funció de legitimitació davant dels veïns de les dues comarques i garantien la competència tècnica de les coordinadores i de la Plataforma. Les assemblees informatives crearen una xarxa d'informació ampla, oberta i participativa que contrastava amb el flux de comunicació i d'informació unidireccional de les institucions públiques i d'alguns mitjans de comunicació. Alhora, utilitzaren els mitjans al seu abast per rebatre els arguments de l'adversari.

La relació amb els mitjans de comunicació, i en particular amb la premsa diària, és un element important en qualsevol moviment social ja que el relaciona amb el conjunt de la societat. En el cas de la Coordinadora i la Plataforma, la informació puntual sobre els esdeveniments que anaven succeïnt i els comunicats del moviment social a la premsa, especialment la

11.- Principalment el CEPA i Greenpeace. La col·laboració del CEPA fou constant i des del principi: participà en la reunió que es produí el 13 de gener al Pla de Sta. Maria. Però vuit mesos abans ja participà conjuntament amb el moviment popular ecologista de la conca del Gaià en un projecte a Alió (Alt Camp).

Greenpeace donà a conèixer, a principis de febrer de 1990, un informe titulat *El Plan de Residuos de Cataluña, un plan que no resolverá el problema*. Greenpeace demanà la retirada del Pla i acusà els responsables de l'Administració d'haver actuat de forma insuficient en la persecució dels abocaments industrials il·legals. A més, rebutjà les ubicacions previstes i les afirmacions d'insolidaritat rebudes pels col·lectius que s'oposaven al Pla de residus. També suministrà vídeos i informació a les coordinadores.

d'àmbit comarcal i provincial, serviren per donar a conèixer el moviment cívic a l'opinió pública, legitimar-se i pressionar l'Administració de la Generalitat, darrera destinatària de les seves reivindicacions.

Caldria distingir, però, entre les relacions de les coordinadores amb la premsa comarcal i provincial, que foren fluides i positives, i les relacions que tingueren amb la resta de premsa i mitjans de comunicació, sobretot dels més pròxims a la coalició governant (el diari *Avui* o *TV3*) al principi de les mobilitzacions. Aquest fet provocaren un enorme enuig per part dels ciutadans de la Conca i l'Alt Camp.

Un dels operadors claus del moviment per aconseguir el triomf de les demandes és l'establiment de lligams amb *els partits polítics*. Els partits polítics de l'oposició parlamentària es veieren obligats a reelaborar les reivindicacions de les coordinadores. L'acceptació de bona part del contingut de les demandes del moviment fou essencial per a difondre més i amb més autoritat el missatge del moviment. Però, cap amb capacitat de protagonisme aconseguí canalitzar les iniciatives de les coordinadores o, molt menys, enfrontar radicalment els militants. L'estratègia de les coordinadores de mantenir-se de forma autònoma i independent de qualsevulla sigla política va resultar encertada per mobilitzar i crear un ampli moviment de solidaritat entorn als objectius de defensa del medi ambient. Era un moviment que naixia en una societat despolititzada i en la qual solament alguns quadres polítics participaren a títol individual. Veritablement es tractà d'un moviment autònom que arrencà a partir de les seves pròpies reivindicacions. El moviment sempre va creure en la comunitat i va preservar la unitat de les coordinadores. En tot moment s'evitaren les divisions polítiques partidistes.

La relació entre els partits polítics locals i el moviment social fou veritablement complexa: l'acció d'un nucli polític en el moviment era un element necessari per la transformació d'un col·lectiu en un moviment social. Així, els quadres polítics locals que participaren en el moviment havien d'articular les diferents dimensions del moviment sense confondre-les, i alhora dinamitzar les mobilitzacions i la conscienciació. Però, a la vegada, havien de participar en el moviment sense absorbir les propostes sorgides de la dinàmica del propi moviment en benefici d'interessos partidistes. Per tant havien de participar mantenint les pròpies reivindicacions que havia assenyalat el moviment, els seus elements organitzatius, etcètera. En definitiva havien d'acceptar l'autonomia del moviment. Però l'equilibri no era fàcil.

La Coordinadora i la Plataforma obtingueren, ben aviat, el suport de tots els partits de l'oposició parlamentària de Catalunya. Tot i que part de la crítica pot ser considerada de focs d'encenalls, més de forma que de fons, més com una operació de càstig al govern i de recerca de protagonisme que una veritable crítica al model de gestió i política territorial de la Conselleria

de Política Territorial i Obres Públiques. Així, en paraules d'un membre de les coordinadores, la relació entre els partits polítics i el moviment social es basaren en la desconfiança i l'interès i conveniència mútua. El resultat fou positiu, ja que l'Executiu de la Generalitat, pressionat pel moviment popular i el partits representats al Parlament, es veié obligat, el 27 de febrer, a retrocedir i congelar el Pla de residus: la concessió de l'Executiu al Legislatiu transformà el controvertit Pla en projecte de llei. L'entesa entre coordinadores i partits era necessària per aconseguir la retirada del Pla, però la sintonia entre els partits i les coordinadores esdevingué per interessos no sempre coincidents.

I per acabar: les coordinadores com acció col·lectiva conscient.

El moviment cívic de protesta a les comarques de l'Alt Camp i la Conca sorgeix com una acció col·lectiva conscient que cerca, com a mínim, aturar el Pla de residus. La crisi social a les comarques de la Conca i part de la de l'Alt Camp no s'explica per les ubicacions del Pla (de fet a altres localitats afectades pel Pla de residus no és produït cap tipus de mobilitzacions, com per exemple a l'Anoia, la Conca del Tordera o Martorell), sinó pel repte d'interessos socials alternatius que obligaren a retirar l'esmentat Pla i, posteriorment, transformar-lo en projecte de llei, consensuat amb els partits polítics majoritaris al Parlament, introduint algunes de les propostes del moviment social i sense contemplar ubicacions.

És important observar la dinàmica de les reivindicacions del moviment social que actuaven a diversos plans: des dels defensors d'una acció merament defensiva ("No a l'abocador de Forès, no a la incineradora del Pla") als que plantegen una acció ofensiva (crítica a fons del Pla de residus i proposta d'alternatives de gestió vàlides científicament i respectuoses amb el medi ambient). Mentre, en general, la pagesia, els obrers, la petita burgesia i els jubilats, entre altres capes socials, centraren el joc en disputa en una actitud defensiva i conservadora del que ja hi havia per tal de no empitjorarlo (i, al parer d'alguns crítics i mitjans de comunicació pròxims a la coalició governant, aquest fet els permeté fer aparèixer les mobilitzacions contràries al Pla com un moviment de pagesos trabucaires i *fuentesovejunos*); les noves capes mitjanes, on els mestres i els ensenyants de tots els nivells, els professionals dels serveis, etc. tenen una gran importància, presenten unes disposicions ètiques i competències culturals que els predisposen a participar contra formes de nominació simbòlica. Aquestes capes socials foren capdavanteres del moviment, si bé recolliren les demandes negatives ("No a l'abocador, no a la incineradora") n'ajustaren altres de pròpies de l'estil de vida d'aquestes capes propenses a defensar el medi ambient i a col·laborar amb entusiasme en l'imposició de nous valors i normes ètiques més respectuoses amb el medi ambient.

La crisi social que instaurà la decisió de les ubicacions del Pla de residus accelerà la transformació col·lectiva i convertí l'acció sòcio-política de les comarques meridionals en un aconteixement històric. Això fou possible per la conjunció de sèries causals independents (les visions del món que tenen les diverses classes socials no són coincidents, representen mons separats), però que entraren en interacció per produir un fet històric.

L'encert dels portaveus de les coordinadores fou transcendir una reivindicació defensiva, per plantejar a l'administració l'exigència d'un model de gestió alternatiu basat en la minimització dels residus, en la reducció de la seva generació i en la informació als ciutadans, entre d'altres. Les coordinadores hagueren d'actuar equilibrant sentiments defensius i racionalitat científica ofensiva. Aquesta situació ambigua fou una font de creació ja que va permetre crear un moviment on hi participaren grups socials molt diversos, cercar aliats dins del sistema polític i social, i passar d'una defensa fragmentària i molt localista a la proposta d'alternatives en matèria ecològica. Però, aquesta ambigüitat del moviment fou un dels motius de la crisi del moviment, ja que amb l'acceptació de les demandes més bàsiques per part del govern -la retirada del Pla i les ubicacions- aturà el moviment.

BIBLIOGRAFIA

ALIÓ, Maria Àngels, BRU, Josepa i MONER, Josep Ll., *Aspectes territorials del tractament de residus. Tendències actuals a "Societat Catalana d'Ordenació del Territori"*, *Els residus a Catalunya*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1991., p. 41 a 64.

AA.VV., *Ni pagesos ni industrials: residuals. La lluita de l'Alt Camp i la Conca de Barberà contra el Pla de Residus (gener-abril 1990)*, Montblanc-Valls, IEV i Cd'ECB, 1990.

BALDASANO, Josep M., *Elements que configuren la problemàtica dels residus industrials*, a AA.VV. *Residus industrials*, Rev. Medi Ambient, Barcelona, Direcció General de Medi Ambient, febrer de 1991

BELIL, Mireia i CLOS, Isabel, *La descentralització industrial a Catalunya: L'eix El Vendrell-Valls-Montblanc*, Documents d'Anàlisi Geogràfica, núm. 6, 1985.

BORRÀS, Miquel i PERALES, Eusebi, *La merda a Catalunya. Qui la fa i qui se la menja*, Barcelona, llibres l'Index, 1990.

CABRÉ, A. i PUJADAS, I. *Previsions demogràfiques per a Catalunya, comarques i municipis grans a l'horitzó 2.000*, Barcelona, de la D. G. de Política Territorial de la Generalitat, 1984

CARDO, J. i CASTELLS, R., *"L'Alt Camp"*, *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, Vol. 7, Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1982

CASASSAS I SIMÓ, IL. *Vers l'anàlisi de l'estructura territorial interna de la Conca de Barberà*, "Aplecs de Treballs", núm. 5, CECB, Montblanc, 1983. p. 171-190

CASASSAS, LI., *L'organització territorial de Catalunya*, Fundació Jaume Bofill, Barcelona, 1981.

CONSELL COMARCAL de la CONCA de BARBERÀ, *Situació socio-laboral de la Conca de Barberà* (Document mecanografiat), Montblanc, 1989.

CONSELL COMARCAL de la CONCA de BARBERÀ, *Dades socio-econòmiques de la Conca de Barberà* (Document mecanografiat), Montblanc, 1990.

COORDINADORA ANTI-PLA DE RESIDUS de la Conca de Barberà i de l' Alt Camp, *Coordinadora Informa*, Dossiers Anti-Pla núm. 1, març de 1990; i Dossiers Anti-Pla núm. 2, juny 1990 i *Especial Informatiu mig any de lluita*, setembre 1990, Montblanc, Imprenta Requesens.

GARCIA, Xavier, *El combat ecologista a Catalunya*, Barcelona, Ed. 62, 1979.

GARCIA, Xavier, *L'espoliació del rerapaís*, "El Món", núm. 293, 3 de desembre de 1987, p. 8-13.

GARCIA, Xavier, *La Catalunya nuclear (La Ribera d'Ebre: centre d'una àmplia perifèria expoliada)*, Barcelona, Columna, 1990

GENERALITAT de CATALUNYA. *L'índex de pobresa a les comarques catalanes*, Barcelona, Benestar Social, 1990.

LOPEZ BONILLO. D. (coord), *La Conca de Barberà. Territori, població i activitats econòmiques.*, "Col.lecció Catalunya Comarcal", Barcelona, Caixa d'Estalvis de Catalunya, 1991.

LLEONART, Pere, *Els atractius industrials de 29 ciutats de Catalunya*, Barcelona, Banca Catalana, 1980.

LLEONART, Pere (dir.), *El potencial econòmic del sistema de ciutats de Catalunya.*, *Montblanc : un desenvolupament basat en l'atracció d'iniciatives foranes*, Barcelona, Generalitat de Catalunya i Banca Catalana, 1988.

MARTÍ, J.; VILANOVA, J. i PONS, N., *L'Alt Camp: anàlisi d'una economia equilibrada*, "Col.lecció Catalunya Comarcal", Barcelona, Caixa d'Estalvis de Catalunya, 1988.

MATEU, Jacint, *Llei de Mesures Urgents per a la Reducció i Gestió dels Residus Industrials*, a AA.VV. *Residus industrials*, Rev. Medi Ambient, Barcelona, Direcció General de Medi Ambient, febrer de 1991, p. 4 i 5

MAYAYO, Andreu, *Processos electorals a la Conca: 1976-1980* a "Aplec de Treballs", núm. 4, , CECB, Montblanc, 1982. p. 267-301

MAYAYO, A., *Notícia de la Conca de Barberà*, "Treballs de la Societat Catalana de Geografia", Barcelona, nº 18, 1989, p. 13 a 27

MONNAY i LAURÍN, Josep, *Projecció futura de la Conca de Barberà* , a "Aplec de Treballs", nº 5, CECB, Montblanc, 1983. p. 121-141

OSETE, Ascensio, *Evolució agrícola de la Conca de Barberà en els darrers anys*, a "Aplec de Treballs", núm. 5, CECB, Montblanc, 1983. p.

161-170

PARELLADA, M. (dir.), *Estructura econòmica de Catalunya*, Madrid, Espasa-Calpe, 1990.

PUIG, Josep, *Consideracions entorn de la problemàtica dels residus a Catalunya* a AA.VV. *Residus industrials*, Rev. Medi Ambient, Barcelona, Direcció General de Medi Ambient, febrer de 1991, p. 18-21

PUIG, Josep, *L'ecologia i el tractament dels residus* a "Societat Catalana d'Ordenació del Territori", *Els residus a Catalunya*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1991.

RELEA, Ferran *Els residus industrials a Catalunya i La minimització de residus als països industrialitzats. Algunes experiències i perspectives* a AA.VV. *Residus industrials*, Rev. Medi Ambient, Barcelona, Direcció General de Medi Ambient, febrer de 1991, p. 6-14 i 22-28

ROQUER, Santiago, *El procés d'envelliment de la població de la Conca de Barberà durant els últims cent anys*, a "Aplec de Treballs", núm. 4, CECB, Montblanc, 1982. p. 141-156.

SANS, J. M. i cols., Vol. 9 *La Conca de Barberà a Gran geografia comarcal de Catalunya*, Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1983

SARDA, Joan (dir.) *L'economia de Catalunya, d'avui i demà*, Banc de Bilbao, Bilbao, 1983

SOCIETAT CATALANA D'ORDENACIÓ DEL TERRITORI, *Els residus a Catalunya*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1991.

VIVES, Maties, *Alguns aspectes de l'estructura econòmica de la Conca de Barberà*, a "Aplec de Treballs", núm. 5, CECB, Montblanc, 1983. p. 143-160

VIVES, Maties, *La Conca de Barberà: unes opcions per l'any 2.000*, a "Tot Conca" - publicació especial, editada per les revistes de la Conca de Barberà, 1983.

VIZCARRA, Josep, *Una aproximació a l'estructura laboral i productiva de la Conca de Barberà* (document mecanografiat), Montblanc, 1989.